

Φωνές / Fonés

Επιμέλεια: Παναγιώτης Πανόπουλος & Ελπίδα Ρίκου

Εικαστικοί καλλιτέχνες
και κοινωνικοί επιστήμονες
διερευνούν από κοινού τρόπους
με τους οποίους οι ήχοι που
παράγονται από ζωντανά σώματα
μετατρέπονται σε ύλη για σκέψη
και καλλιτεχνικό έργο

Visual artists and social scientists
explore ways in which sounds
emitted by living bodies
become matter for thought
and art making

Edited by Panayotis Panopoulos & Elpidia Rikou

Φωνές:

Ελεάνα Γιαλούρη	Συμβάλλουν στον τόμο:
Δήμητρα Κονδυλάτου	Αθηνά Αθανασίου
Νικολίνα Μπαϊρακτάρη	Κατερίνα Αντωνάκη
Ζάφος Ξαγοράρης	Μαριλένα Αλιγιζάκη
Νίκος Μπουμπάρης	Νίκος Αρβανίτης
Παναγιώτης Πανόπουλος	Ελένη Γκλίνου
Νίνα Παππά	Σοφία Γρηγοριάδου
Θάλεια Ραυτοπούλου	Νικηφόρος Ερράντες
Ελπίδα Ρίκου	ESCOITAR.ORG
Γιώργος Σαμαντάς	Φαίη Ζήκα
Πάνος Σκλαβενίτης	Λυκούργος Καρατζαφέρης
Πάνος Χαραλάμπους	Θεόδωρος Κωβαίος
	Καρολίν ντε Λαννουά
	Φανή Μπήτου
	Δημήτρης Παπουτσάκης
	Νικολά Ρεμύ
	Τατιάνα Ρεμούνδου
	Δέσποινα Σαραφείδου
	Άρης Σιαφάς
	Δανάη Στεφάνου
	Ηώ-Μυρτώ Χαβιαρά

*Περιλαμβάνεται κείμενο
του Ζαν-Λυκ Νανσύ*

Περιεχόμενα

Contents

- 18 Φωνές/ Fonés (Voices)
- 30 Ζάφος Ξαγοράρης, Λοξό πάνελ
Zafos Xagoraris, *Tilted panel*
- 36 Jean-Luc Nancy
Φωνή βοάσα εν τη ερήμω • *Vox clamans in deserto*

Υλικότητα / Σωματικότητα

Materiality / Embodiment

- 33 Νικολίνα Μπαϊρακτάρη, *En Suspens...*
Nikolina Bairaktari, *En Suspens...*
- 59 Καρολίν ντε Λαννουά, *Θαυμαστικά, Σκοτεινό φωτεινό*
Caroline de Lannoy, *Exclamation marks, Dark light*
- 55 Ελεάνα Γιαλούρη, *Η από(κρυφη) υλικότητα των λέξεων*
Eleana Yalouri, *The apocryphal materiality of words*
- 33 Δήμητρα Κονδυλάτου, *Το όριό μου είναι το στόμα*
Dimitra Kondylatou, *My mouth is my limit*
- 89 Τατιάνα Ρεμούνδου, *Deaf Voices*
Tatiana Remoundou, *Deaf Voices*
- 100 Παναγιώτης Πανόπουλος, *Hearing Deaf Voices*
Panayotis Panopoulos, *Hearing Deaf Voices*

Απεύθυνση / Διαλογικότητα

Address / Dialogism

- 17 Ελπίδα Ρίκου, *ΕΣΥ: Η φωνή ως απεύθυνση*
Elpida Rikou, *A voice addressing YOU*
- 16 Δέσποινα Σαραφείδου, *Μια performance στο σκοτάδι*
Despoina Sarafeidou, *A performance in total darkness*
- 27 Αθηνά Αθανασίου, *Απείθαρκες αντωνυμίες*
Athena Athanasiou, *Unruly pronouns*
- 33 Πάνος Σκλαβενίτης, *Cocktail party, M_O_C_*
Panos Sklavenitis, *Cocktail party, M_O_C_*
- 59 Νίκος Μπουμπάρης, *Η φωνή των πολλών*
Nikos Bubaris, *The voice of the many*
- 55 Μαριλένα Αλιγιζάκη, *Ακουστικός προσδιορισμός*
Marilena Aligizaki, *Hearing, identifying*
- 33 Λυκούργος Καρατζαφέρης, *Συνδιαλεγόμενοι με φωνές*
Lykourgos Karatzaferis, *Communing with voices*

Ταυτότητες / Ετερότητες

Identities / Alterities

- 100 Φανή Μπήτου, *Πηνελόπη*
Fani Bitou, *Penelope*
- 200 Δανάη Στεφάνου, *The Unlikely Return of the Onerous Deb T: Επανηγήσεις από το παιδικό δωμάτιο*
Danae Stefanou, *The Unlikely Return of the Onerous Deb T: Re-sounding childhood*

- 167 Θάλεια Ραυτοπούλου, *Αφηγήσεις αγαπημένων ακουσμάτων, Πάει κάπως έτσι κι έτσι είμαι, Nothing personal except my keys, Παρουσίαση της ταινίας «Η Συνομιλία» του Φράνσις Φορντ Κόπολα*
Thalia Raftopoulou, *Narrations of favorite listenings, It's like that and that's the way I am, Nothing personal except my keys, Presentation of Francis Ford Coppola's "The Conversation"*
- 133 Φαίη Ζήκα, *Η φωνή στην όπερα: Η «παράταση φωνής» ως διακύβευμα ζωής*
Fay Zika, *The "lease of voice" as a lease of life: The voice in opera*
- 159 Νικηφόρος Ερράντες, *Pustiá ké ololygmós: Έκλογαί από τὰ ἀπόκρυφα τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ*
Nicephor Herrantes, *Queer lament: Selections from the Occult Songs of the Greek People*
- 222 Άρης Σιαφάς, *Δεύτερες φωνές*
Aris Sifas, *Second Voices*

Επιβολές / Αντιστάσεις

Enforcements / Alterities

- 222 Νίνα Παππά, *Η φωνή του μαέστρου, Η παρέλαση*
Nina Pappa, *The Maestro's Voice, The Parade*
- 269 Δήμητρα Κονδυλάτου, *Επισκεπτήριο*
Dimitra Kondylatou, *To pray a visit / in common*
- 100 Δήμητρα Κονδυλάτου, Νικολίνα Μπαϊρακτάρη, *Nanny State*
Dimitra Kondylatou, Nikolina Bairaktari, *Nanny State*
- 100 Θεόδωρος Κωβαίος, *Σώμα χωρίς επιφάνεια*
Theodoros Koveos, *Body without surface*

- 167 Νίκος Αρβανίτης, *Surviving Desire*
Nikos Arvanitis, *Surviving Desire*

Χαρτογραφίες / Περιπλανήσεις
Mappings / Wanderings

- 167 Σοφία Γρηγοριάδου, *Sesler/Φωνές/Veus*
Sofia Grigoriadou, *Sesler/Φωνές/Veus*
- 127 Nicolas Remy, *Οι φωνές της πόλης*
Nicolas Remy, *City Voices*
- 133 Ελένη Γκλίνου, Κατερίνα Αντωνάκη,
Readable Athens, N12, Αθήνας ανάγνωση
Eleni Glinou, Katerina Antonaki, *Readable Athens, N12, Readable Athens #1*
- 159 Γιώργος Σαμαντάς, *Φωνές και βήματα: noTours στην Αθήνα*
Giorgos Samantas, *Voices and Footsteps: noTours in Athens*
- 180 ESCOITAR.ORG

Μνήμη / Ενδεχομενικότητα
Memory / Contingency

- 133 Νίκος Μπουμπάρης, *Εκείνο τον καιρό*
Nikos Bubaris, *That time*
- 269 Δημήτρης Παπουτσάκης, *Ο κύκλος με την κιμωλία*
Dimitris Papoutsakis, *The Caucasian chalk circle*

- 167 Πάνος Χαραλάμπους, *Aquis Submersus - Phonopolis*
Panos Charalambous, *Aquis Submersus - Phonopolis*

- 127 Παναγιώτης Πανόπουλος
Μέσα: Φωνές των απόντων, αντινομίες της αναμετάδοσης
Panayotis Panopoulos
Inside/ Media: Voices of the Absent, Antinomies of Transmission

Βιογραφικά συμμετεχόντων στον τόμο
Contributors' Bios

Οι φωνές της πόλης

Μετάφραση: Σοφία Γρηγοριάδου

Οι φωνές της πόλης είναι όλες εκείνες οι ενέργειες που πραγματοποιούμε για να παράγουμε και για να προσλαμβάνουμε ήχους. Η πόλη δεν έχει μία, αλλά χιλιάδες φωνές. Τι σημαίνει να αφουγκράζεται κανείς τις φωνές της πόλης; Για να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα, θα χρησιμοποιήσουμε το έργο του Jean-Francois Augoyard το σχετικό με την ανθρωπολογία του ηχητικού χώρου, στο οποίο υποστηρίζεται πως τα ηχητικά φαινόμενα είναι δυνατόν να μας πληροφορήσουν για το χώρο, το χρόνο, τα νοήματα και τις κοινωνικές πρακτικές.

Περίληψη

City Voices

The city voices are all those actions we take to produce and listen to sounds. The city has not one, but thousands of voices. What does it mean to listen to the city's voices? In order to answer these questions, we will use the work of Jean-Francois Augoyard on the anthropology of sound space, where it is argued that the acoustic phenomena can inform us about space, time, meanings and social practices.

Abstract

Τι σημαίνει να αφουγκράζεται κανείς τις φωνές της πόλης; Σημαίνει να βρίσκεται απέναντι σε πολυάριθμα ηχητικά φαινόμενα που αλληλεπιδρούν ακατάπαυστα. Οι φωνές της πόλης είναι όλες εκείνες οι ενέργειες που πραγματοποιούμε για να παράγουμε και για να προσλαμβάνουμε ήχους. Η πόλη δεν έχει μία, αλλά χιλιάδες φωνές. Οι φωνές αυτές εκτυλίσσονται δυναμικά στο χρόνο και το χώρο. Είναι οι ηχητικές εκδηλώσεις των αλληλεπιδράσεων μεταξύ πηγών, χώρου και κοινωνικών πρακτικών.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι η πόλη ηχεί μέσα από τις φωνές της, τότε ποια/-ες γλώσσα/-ες μιλά; Μια εύκολη απάντηση θα ήταν πως μιλά τις γλώσσες των ανθρώπων που φιλοξενεί. Αλλά τι μας λένε οι φωνές σε ένα δεύτερο επίπεδο; Τι εκφράζουν πέρα από την ίδια τη γλώσσα; Για να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα, θα χρησιμοποιήσουμε το έργο του Jean-Francois Augoyard το σχετικό με την ανθρωπολογία του ηχητικού χώρου (Augoyard and Torgue 2006), στο οποίο υποστηρίζεται πως τα ηχητικά φαινόμενα είναι δυνατόν να μας πληροφορήσουν για το χώρο, το χρόνο, τα νοήματα και τις κοινωνικές πρακτικές.

1. Ο ήχος είναι χώρος (κτίζει χώρο)

Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχουν ηχητικά φαινόμενα χωρίς έναν χώρο διάδοσης (milieu). Αυτή η βασική αρχή θα μας χρησιμεύσει σε αυτή την περίπτωση για να μας υπενθυμίσει πως χωρίς τον αέρα ή τα στερεά (πατώματα, τοίχους, εδάφη) ο ήχος δεν μπορεί να διαδοθεί και να φτάσει ως τα αυτιά μας. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν αμιγείς ήχοι, ούτε αμιγείς φωνές, που απλά θα συνίσταντο στην «καθαρή» ηχητική έκφραση μιας πηγής απαλλαγμένης από τις ιδιότητες του χώρου διάδοσης. Ο ήχος που ακούμε φέρει όλα τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος μέσα από το οποίο διέρχεται, στο ταξίδι που κάνει για να φτάσει ως εμάς: την ποιότητα του αέρα, τις ανακλάσεις και την απορροφητικότητα των επιφανειών. Οι ήχοι είναι βαθιά συνδεδεμένοι με το χώρο όπου υπάρχουν, ενώ χώρος και ήχοι αλληλοδιαμορφώνονται.

Με άλλα λόγια, οι ηχητικές πηγές κάνουν τον κτισμένο χώρο να ηχεί και ο κτισμένος χώρος ως μέσον τις εμπλουτίζει με πληροφορίες και ποιότητες.

Η διαδικασία της λήψης και αποκωδικοποίησής τους αποτελεί μέρος των συνηθισμένων δεξιοτήτων της ακοής. Παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων δεν είναι σε θέση να τις ονοματίσει και να τις εξηγήσει, είναι εύκολα αναγνωρίσιμες από όλους.

Στα αστικά περιβάλλοντα, η αλληλεπίδραση ηχητικών πηγών και κτισμένου χώρου είναι δεδομένη, γιατί ο αστικός ιστός, το ύψος των κτιρίων και τα υλικά εγγράφουν τα χαρακτηριστικά τους στους ήχους. Οι ήχοι που έχουν παραχθεί σε μεγάλους άκτιστους αστικούς χώρους (πλατείες) διαφέρουν από εκείνους που παρήχθησαν στους μικρούς δρόμους ενός παλιού αστικού κέντρου. Είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς μπορεί η ίδια δραστηριότητα - μια ανοιχτή αγορά, για παράδειγμα - να αλλάξει τόνο ανάλογα με τον τόπο όπου λαμβάνει χώρα κάθε φορά. Οι πωλητές είναι οι ίδιοι, η σχετική τους θέση επίσης, ωστόσο, κάθε μέρα, η αγορά φέρει τον ήχο του εκάστοτε χώρου που τη φιλοξενεί.

2. Ο ήχος είναι χρόνος

Όπως και να 'χει, ο ήχος απαιτεί χρόνο. Χρειάζεται, καταρχάς, ένας ελάχιστος χρόνος για να αντιληφθεί κανείς τους ήχους που ακούει. Ο ήχος είναι ένα δυναμικό, μη αναστρέψιμο φαινόμενο που αρχίζει, εξελίσσεται και τελειώνει. Συμβαίνει μία φορά και δεν μπορεί να επαναληφθεί απaráλλαχτο. Στην καθημερινή εμπειρία της πόλης, μπορούμε να πούμε πως ο ήχος, από τη φύση του, συνδέεται στην αντίληψή μας με την έννοια του χρόνου. Αυτό συμβαίνει κατά βάση επειδή κάθε ήχος έχει μια δεδομένη χρονική διάρκεια, αλλά και επειδή αντιλαμβανόμαστε την οργάνωση της ημέρας μας μέσα από κυκλικού τύπου χρονικές ακολουθίες: σπίτι, δημόσια συγκοινωνία, δημόσιοι χώροι, χώρος εργασίας, δημόσιοι χώροι, δημόσια συγκοινωνία, σπίτι. Κάθε αλληλουχία παράγει τη δική της χρονικότητα, που μπορεί να περιγραφεί με ηχητικές ποιότητες (διάρκειες, ρυθμούς, εντάσεις).

Το ζήτημα της κλίμακας παρατήρησης είναι πολύ σημαντικό, όταν συζητάμε για τον ήχο. Παρά το γεγονός ότι μπορούμε να συλλάβουμε ήχους πολύ μικρής διάρκειας (χιλιοστά του δευτερολέπτου), παρατηρούμε ότι σε μεγαλύτερες διάρκειες, όπως η μέρα, ο μήνας και το έτος, ο ήχος είναι επίσης στενά συνδεδεμένος με το χρόνο. Στο πλαίσιο των μελετών γύρω από το ακουστικό περιβάλλον στις αστικές γειτονίες, πολλές ερευνητικές ομάδες έχουν πραγματοποιήσει συνεντεύξεις με τους κατοίκους ζητώντας τους να περιγράψουν τις καθημερινές τους εμπειρίες. Σχόλια που επαναλαμβάνονται συχνά δείχνουν

με ποιους τρόπους συγκεκριμένοι ήχοι παράγουν την ηχητική ταυτότητα μιας γειτονιάς. Οι ήχοι που επαναλαμβάνονται για καιρό και που συνήθως αρέσουν στους ντόπιους μπορούν να θεωρηθούν ως χρονικοί δείκτες της περιοχής: μπορούμε να σκεφτούμε τις καμπάνες της εκκλησίας ή οποιαδήποτε άλλα συνηθισμένα ηχητικά σήματα οργανώνουν σε βάθος ετών ένα είδος ηχητικής σύνθεσης της καθημερινής ζωής ενός τόπου. Βέβαια, κάποιος μπορεί επίσης να κλείσει τα μάτια και, απλά φέρνοντας στο νου όλους αυτούς τους ήχους και τις φωνές που ακούει καθημερινά, περίπου κατά τις ίδιες ώρες, να συλλογιστεί με ποιους τρόπους οι ήχοι αυτοί οργανώνουν την ημέρα, την εβδομάδα, το έτος του, κ.λπ.

3. Ο ήχος είναι νόημα

Ο θόρυβος και η μουσική είναι δύο κατηγορίες υπερβολικά ευρείες για να περιγράψουν με ακρίβεια τα ηχητικά φαινόμενα σε μια πόλη και, στην ουσία, είναι δύσκολο να τις ορίσουμε με οικουμενικά κριτήρια. Εκεί που κάποιος θα εκλάμβαναν ορισμένα ηχητικά κομμάτια ως μουσική, άλλοι ακούνε μόνο θόρυβο: η διαφορά ανάμεσα σε νέους και σε μεγαλύτερους ανθρώπους σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη της ηλεκτρονικής μουσικής που παίζεται στα rave parties αποτελεί ένα καλό παράδειγμα. Οι μηχανικοί δεν ακούν τα ίδια με έναν συνηθισμένο άνθρωπο, όταν στρέφουν την προσοχή τους σε μια ελαττωματική μηχανή. Το να επισκεφτεί και να ακούσει κανείς μια ανοιχτή αγορά σε μια ξένη χώρα, όπου δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα, δεν θα του προσφέρει τις ίδιες πληροφορίες με αυτές που θα έπαιρνε αν επισκεπτόταν την αγορά της γειτονιάς του.

Θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τα ηχητικά φαινόμενα ως μια τεράστια δεξαμενή νοημάτων, την οποία μπορούμε να ενεργοποιήσουμε ανάλογα με το ποιο είμαστε, τι θέλουμε ή τι πρέπει να κάνουμε. Για να χρησιμοποιήσουμε τη θεωρία του Gibson περί δυνατοτήτων (Gibson 1977), μπορούμε να θεωρήσουμε τα ηχητικά φαινόμενα ως δυνατότητες έτοιμες να ενεργοποιηθούν στο χώρο. Επειδή ο ήχος είναι νόημα, οι φωνές της πόλης φέρουν πολλές τέτοιες δυνατότητες.

Εφαρμοσμένη σε αστικές περιοχές, η ιδέα αυτή είναι εξαιρετικά πρόσφορη για την κατανόηση των διαφορών ανάμεσα σε πόλεις της ίδιας χώρας ή διαφορετικών χωρών. Αν συγκρίνουμε δύο αστικές περιοχές, οι ηχητικές πηγές δεν είναι και τόσο διαφορετικές. Αντιθέτως, εκείνο που διαφέρει είναι η ερμηνεία τους και η γενική αίσθηση που οι άνθρωποι τους αποδίδουν.

4. Ο ήχος είναι κοινωνική πρακτική

Τον περισσότερο καιρό, στην καθημερινή μας ζωή, δεν δίνουμε σημασία στο γεγονός ότι ακούμε (“ouïr” όπως θα έλεγε στα γαλλικά ο Pierre Schaefer). Επειδή είμαστε επικεντρωμένοι στο να κάνουμε κάτι άλλο (να δουλεύουμε, να μιλάμε, να μαγειρεύουμε), η ακοή μας είναι σε μια κατάσταση κατά την οποία ακούμε χωρίς να το σκεφτόμαστε, ενώ ταυτόχρονα παράγουμε ήχους. Βιώνουμε το περιβάλλον και είμαστε μέρος των κοινωνικών πρακτικών μιας ομάδας σε έναν τόπο. Σε αυτή την περίπτωση, οι ήχοι είναι εκφραστές κοινωνικών πρακτικών και με αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται η ίδια η ύπαρξή τους. Στις πόλεις, μπορεί κανείς να εντοπίσει πολλά παραδείγματα, αντλώντας από τις αγορές, τους δημόσιους χώρους, τους χώρους ψυχαγωγίας, τους χώρους εργασίας. Όλες οι φωνές που μπορεί κανείς να ακούσει σε τέτοια περιβάλλοντα μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως η ηχητική εκδήλωση κοινωνικών πρακτικών. Μπορούν να αποτελέσουν μέρος συγκριτικών μελετών και να αναδείξουν πολιτισμικές διαστάσεις των κοινωνικών πρακτικών. Ο Michel Houellebecq γράφει σε ένα από τα μυθιστορήματά του: «Η φωνή των ανθρώπων δεν αλλάζει ποτέ, ούτε και η έκφραση των ματιών τους. Μέσα στη γενική σωματική κατάρρευση στην οποία συνοψίζεται το γήρας, η φωνή και το βλέμμα μαρτυρούν οδυνηρά το αδιαμφισβήτητο γεγονός της επιμονής του χαρακτήρα, των προσδοκιών, των επιθυμιών, όλων όσων συνθέτουν την ανθρώπινη προσωπικότητα» (Ουελμπέκ 2012: 226-227).

Θα μπορούσαμε να εφαρμόσουμε την ιδέα αυτή σε μια πόλη. Ακόμα κι αν μια πόλη αντηχεί μέσα από μια πλειάδα φωνών, όπως επιχειρήσαμε να περιγράψουμε, μπορούμε να φανταστούμε ότι κάποιο μέρος της εκφράζει, όπως μια ανθρώπινη προσωπικότητα, την ουσία ενός χαρακτήρα, κάποιων προσδοκιών και επιθυμιών. Το Παρίσι, η Αθήνα και η Νέα Υόρκη, λόγω των φωνών που τις απαρτίζουν, δεν ηχούν με τον ίδιο τρόπο. Ας αρχίσουμε να τις ακούμε πιο βαθιά.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Augoyard, Jean-François and Henry Torgue. 2006. *Sonic Experience: A Guide to Everyday Sounds*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Gibson, James J. 1977. «The Theory of Affordances». Στο *Perceiving, Acting, and Knowing: Toward an Ecological Psychology*. Shaw, Robert and John Bransford (επιμ.). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Ουελμπέκ, Μισέλ. 2012 [2010]. *Ο χάρτης και η επικράτεια*. Μετάφραση: Λίνα Σιπητάνου. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.